

Inesa Szulska

 <https://orcid.org/0000-0002-3355-4419>

Uniwersytet Warszawski
Warszawa, Polska

Literatura polska na Litwie (2014–2024) Panorama przekładów, strategie popularyzacji i specyfika recepcji

Polish Literature in Lithuania (2014–2024):
An Overview of Translations, Popularization Strategies,
and Reception Specifics

Abstract: This article provides a synthetic overview of Polish literature translated into Lithuanian between 2014 and 2024 in the Republic of Lithuania, as well as profiles of the most prominent translators and their translation activities undertaken in cooperation with local publishers. It also presents strategies for popularizing Polish fiction among diverse audiences (literature for adults, children, controversial literature, the case of Józef Mackiewicz's prose). The discussion is cross-sectional in nature, situating translations from Polish against the backdrop of general development trends in the Lithuanian publishing market over the last decade of this century. The presentation of the most important and artistically interesting strategies for popularizing Polish fiction (meetings accompanying the promotion of translations, exhibitions, film adaptations of works, the latest comparative studies) leads to the revelation of the long-term culture-creating effects of translators' activities (interest in the works of Witold Gombrowicz or Stanisław Ignacy Witkiewicz), resulting in an attempt to identify the local specificity of the reception of Polish literature in the Republic of Lithuania. Research based on publishing market studies, reviews, and evaluations of publication promotion strategies also takes into account artifacts from the field of commemorative art honoring Polish literary figures in Lithuania.

Keywords: Polish literature, translations, Lithuania

Abstrakt: Artykuł poświęcony jest syntetycznemu omówieniu panoramy przekładów dzieł literatury polskiej na język litewski wydanych w latach 2014–2024 w Republice Litewskiej oraz sylwetkom najwybitniejszych tłumaczy i profilom ich działań translatorskich, podejmowanych we współpracy z lokalnymi wydawcami. Zaprezentowano także strategie popularyzacji polskiej beletrystyki stosowane wobec zróżnicowanych kręgów odbiorców (literatura dedykowana dorosłym, dzieciom, budząca kontrowersje, *casus* prozy Józefa Mackiewicza). Opracowanie ma charakter przekrojowy, sytuuje przekłady z języka polskiego na tle ogólnych tendencji rozwojowych litewskiego rynku wydawniczego ostatniej dekady bieżącego stulecia. Prezentacja najważniejszych i najciekawszych pod względem artystycznym strategii popularyzacji polskiej beletrystyki (spotkań towarzyszących promocji tłumaczeń, wystaw, ekranizacji utworów, najnowszych studiów

komparatystycznych) prowadzi do ukazania długofalowych efektów kulturotwórczych poczyniń tłumaczy (zainteresowanie się dorobkiem Witolda Gombrowicza czy Stanisława Ignacego Witkiewicza), skutkujących próbą wskazania lokalnej specyfiki recepcji polskiej literatury w Republice Litewskiej. Analizy powstałe w oparciu o badania rynku wydawniczego, recenzje i oceny strategii promocji publikacji uwzględniają również artefakty z obszaru sztuki komemoratywnej upamiętniającej twórców literatury polskiej na Litwie.

Słowa kluczowe: literatura polska, przekłady, Litwa

Z badań rynku wydawniczego przeprowadzonych przez Stowarzyszenie Wydawców Litwy wynika, że bieżąca sytuacja tego sektora gospodarki jest dość labilna, uzależniona od splotu kilku istotnych czynników. Trzon branży stanowi około 60–70 średnich i małych wydawnictw (sytuacja po recesji gospodarczej w latach 2014–2015 nieco się ustabilizowała, niemniej pandemia COVID-19 miała duży wpływ na kondycję rynku książki). Nie bez znaczenia pozostaje czynnik demograficzny – ze względu na liczbę ludności (niespełna 3 mln) Litwa to kraj „małego rynku”, stąd z założenia branża wydawnicza nie jest zbyt dochodowa. Zjawisko kurczenia się liczby oficyn, szczególnie małych, stanowi realne zagrożenie dla rynku, gdzie niezbyt dobrze rozwinięte są łańcuchy dostaw i dystrybucji. Większość litewskich wydawnictw prowadzi działalność w stolicy, stąd Wilno wyraźnie przoduje pod względem produkcji publikacyjnej i projektów promujących czytelnictwo (tu też z racji istnienia mniejszości polskiej krąg odbiorców wydarzeń promocyjnych jest potencjalnie liczniejszy). W latach 2008–2015 większość (93–94%) stanowiły publikacje w języku litewskim (oryginały i przekłady, choć w przypadku ostatnich notuje się dość znaczący spadek nakładów; Lietuvos leidėjų asocijacija, 2017).

Przekłady publikacji powstałych w języku polskim na język litewski średnio rok do roku zajmują 1–2% ogólnej liczby translacji z różnych języków świata. W obszarze przekładów przeważają tłumaczenia z języków angielskiego, rosyjskiego, niemieckiego i francuskiego. W przypadku translacji z języka polskiego dominują wydania dzieł po raz pierwszy, reedycje należą do rzadkości, powstają w przypadku bestsellerów (Lietuvos leidėjų asocijacija, 2017). Z oceny opinii tłumaczy i dotychczasowej

produkcji wydawniczej wynika, że na Litwie istotne znaczenie, decydujące o wyborze utworów do przekładu, mają: pozycja na świecie i w Polsce (utwory nagrodzone bądź nominowane do prestiżowych nagród, m.in. Literackiej Nagrody Nobla czy Nagrody Literackiej „Nike”); rekomendacje uznanych tłumaczy; problematyka utworów (szczególnym zainteresowaniem cieszą się dzieła związane z Litwą). W kraju istnieje dość liczne grono odbiorców czytających w języku oryginału (Polacy na Litwie, środowisko akademickie), przekłady dedykowane są głównie etnicznym Litwinom, więc jedynie pośrednio oddają zjawisko faktycznej skali recepcji literatury polskiej.

Od lat obowiązuje standardem pozostaje tłumaczenie z oryginałów (choć we wstępnej pracy nad przekładami tłumaczom zdarza się sięgać do istniejących przekładów na inne języki). Przeważa następująca strategia wprowadzania na rynek czytelniczy: mała proza, poezja, eseje bądź fragmenty powieści proponowane są poczytnym periodykom („Metai”, „7 meno dienos”, „Nemunas”, „Šiaurės Atėnai”, „Kultūros barai”, „Literatūra ir menas”), a później trafiają jako potencjalne propozycje do wydawnictw (te renomowane od lat współpracują z tymi samymi doświadczonymi tłumaczami). W gronie wydawców i mecenasów tłumaczeń polskiej beletrystyki na język litewski figurują: Rada Kultury Litwy, Instytut Książki, Instytut Adama Mickiewicza i inne.

Literatura polska na Litwie (2014–2024): panorama przekładów

Najcenniejsze pod względem literackim dzieła należące do kanonu wydawane są w wersji dwujęzycznej: w przypadku literatury dawnej XVI–XVII wieku na uwagę zasługują dwa wydania przygotowane przez pracowników naukowych Litewskiego Instytutu Literatury i Folkloru: Macieja Kazimierza Sarbiewskiego *Laska Marszałkowska Na Pogrzebie P. Iana Stanisława Sapiehi Marszałka Wielkiego W. X.*

jako: M. K. Sarbievijus, *Maršalo lazda, parodyta laidojant LDK maršalą Joną Stanislovą Sapiegą* (przeł. Eugenija Ulčinitė, opr. Viktorija Vaitkevičiūtė, 2017); Janas Kochanovskis, *Fraszki – Niekai* (przeł. Regina Koženiauskienė, Alicja Dzisevič, 2023). W antologii Kochanowskiego znalazło się łącznie 319 utworów, ich sceniczna lektura uświetniła obchody 700-lecia Wilna w Muzeum Narodowym Pałac Wielkich Książąt Litewskich (2023), a także festiwal „Radviliada” w Kiejdanach (Kėdainiai) i Birsztanach (Birštonas) (2024). Wydanie *Fraszek* zyskało tytuł Najpiękniejszej Książki (il. Marius Jonutis) w kategorii „Literatura piękna i eseistyka” podczas Targów Książki (Wilno 2024).

Nasi sąsiedzi również w formie dwujęzycznej mogą poznać XIX-wieczną lirykę w starannym tłumaczeniu Koženiauskienė: Jana Czeczota (*Sodiečio dainos – Pieśni wieśniaka*, 2019) i Michaliny Zaleskiej-Kossakowskiej (*Poezija. Dainos aidas Vielonos iki Vaitkuškio – Poezje. Echo pieśni od Wielony do Wojtkuszek*, 2021). Co ważne, także zbiory współczesnych polskich poetów ukazują się w wersji dwujęzycznej: antologia *Polska Pogoń Poetycka: antologia polskiej poezji Litwy – Lenkų poetinė vytis: Lietuvos lenkų poezijos antologija* (opr. Halina Turkiewicz, Jadwiga Podmostko, Aleksander Sokołowski, Aleksander Śniezko, Waczesław Zienkiewicz, 2019); Anny Marii Goławskiej *artimi daiktai – bliskie przedmioty* (przeł. Birutė Jonuškaitė, 2020); Jana Polkowskiego *Balsai – Głosy* (przeł. Eugenijus Ališanka, 2023); *Pojemny horyzont – Pasaulis telpa akiratin* (wyb. Bartosz Połoński, przeł. Agnieszka Rembiałkowska, 2023).

Na Litwie sporym zainteresowaniem wydawców, tłumaczy i czytelników cieszy się literatura dokumentu osobistego (XIX–XX wieku). Ukazały się już wspomnienia: Gabrieli Günter-Puzyniny, Mieczysława Jałowieckiego, Magdaleny Nałęcz-Komorowskiej, Leona Minkiewicza oraz Edwarda Czapskiego. Niektóre projekty, jak np. przekład dziennika Władysława Wielhorskiego 1915–1917, zrealizowane zostały przez Litewską Bibliotekę Narodową im. Martynasa Mażwida (2019).

Od lat wyjątkową pozycję w kulturze obu narodów zajmuje twórczość Adama Mickiewicza. Stosunkowo niedawno ukazało się dotąd

nietłumaczone studium romantyka: trójjęzyczna edycja dzieła *Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego – Lenkų tautos raštai ir lenkų piligrimų raštai – The Books and the Pilgrimage of the Polish Nation* (przeł. Eduardas Piurko, 2008), i kolejna jako *Lenkų tautos ir lenkų piligrimystės knygos* (przeł. Žilvinas Norkūnas, 2019). Na przełomie 2018 i 2019 roku w ramach uczczenia 100-lecia odrodzenia państwowości Litwy i Polski w Wilnie odbyła się międzynarodowa wystawa „Litwo, Ojczyzno moja... A. Mickiewicz i jego poemat *Pan Tadeusz*”. Kulminacją Roku Romantyzmu na Litwie stało się staranne, opatrzone komentarzami wydanie krytyczne *I tomu Poeziji Mickiewicza – Poezija I t.* (opr. Reda Griškaitė, przeł. R. Koženiauskiene, il. Stasys Eidrigevičius, 2022). Równocześnie ukazało się nowatorskie pod względem ujęcia studium Viktoriji Šeiny *Savas svetimas dainius. Adamas Mickiewiczus lietuvių literatūros kanone (1883–1940)*, szczegółowo omawiające zagadnienie miejsca i roli poety w kanonie literatury litewskiej (2021, wyd. pol. przeł. Inesa Szulska, 2024).

Od przełomu XX i XXI wieku prężnie rozwija się nurt lokalnych badań nad twórczością Czesława Miłosza, skutkujących zainteresowaniem wydawców i czytelników – ukazały się: tłumaczenie antologii *Powroty do Litwy* (Czesław Miłosz, Tomas Venclova, *Grįžimai Lietuvon*, przeł. Kazys Uscila, 2014); *Przejęcie władzy* (*Valdžios užėmimas*, przeł. Vytas Dekšnys, 2021); *Traktat poetycki* (*Poetinis traktatas*, przeł. Tomas Venclova, 2021); *Zaczynając od moich ulic* (*Pradedant nuo mano gatvių*, przeł. Kazys Uscila, 2022); *Zniewolony umysł* (*Pavergtas protas*, przeł. Almis Grybauskas, 2022); *31 eilėraščių – 31 wierszy* (przeł. Tomas Venclova, 2022); *Rosja. Widzenia transoceaniczne* (*Rusija. Transokeaniniai regėjimai*, przeł. Eugenijus Ališanka, Vytas Dekšnys, Almis Grybauskas, Rimvydas Strielkūnas, Kazys Uscila, 2023). Ponadto rozwijają się badania literaturoznawcze zogniskowane wokół postaci noblisty: warto wspomnieć m.in. międzynarodową konferencję naukową poświęconą rodzinie Miłoszów i innym rodom pogranicza litewsko-polskiego (2019) oraz interdyscyplinarne sympozjum „Między prawem a literaturą. Wokół Czesława Miłosza” (2024, Uniwersytet Wileński).

Tłumacze ostatniej dekady zadbali także o zaistnienie twórczości Stanisława Ignacego Witkiewicza w świadomości odbiorców nad Wilią; walnie przyczyniły się do tego: przekłady dzieł, akcje czytania performatywnego (m.in. *Szewców*, reż. Povilas Makauskas, w wykonaniu zespołu Litewskiego Narodowego Teatru Dramatycznego, 2015) oraz spektakle (2015, 2019–2020) (Żukienė, 2018; Dalecka, 2019; *Witkacy pjesė...*, 2020). W 2018 roku zorganizowano dwie wystawy poświęcone Witkiewiczom: „Angelas ir Sūnus. Witkiewicziai Zakopaneje ir Lietuvoje” [Anioł i Syn. Witkiewiczowie w Zakopanem i na Litwie] w Narodowym Muzeum Sztuki im. M.K. Čiurlionisa w Kownie, z kolei w Muzeum Sztuki V. Kasiulisa (Wilno) można było obejrzeć wystawę 19 odbitek i oryginałów zdjęć autorstwa Witkacego z kolekcji Stefana Okołowicza (projektowi towarzyszyło seminarium naukowe na temat warsztatu artysty). Ponadto w ramach obchodów 100-lecia niepodległości Litwy i Polski przygotowano antologię twórczości Witkiewicza *Witkacy. Plėšrūniškās protas* (przeł. Irena Aleksaitė, Giedrius Gabrėnas, Edita Gudīšauskaitė, Regina Tribocka, Kazys Uscila, 2018), a w roku 2021 do rąk czytelników trafił przekład *Nienasycentia (Besotystė)*, przeł. Irena Aleksaitė).

Warto też wskazać na zjawisko dotąd rzadkie na lokalnym rynku wydawniczym, czyli zainteresowanie się tłumaczy i wydawnictw publikacjami przełamującymi tabu, poruszającymi tematy trudne bądź kontrowersyjne z historycznego punktu widzenia. Do takowych należy seria „Wilno w Płomieniach” wydawnictwa Briedis, w ramach której ukazała się powieść Józefa Mackiewicza *Nie trzeba głośno mówić (Nereikia garsiai kalbėti)*, przeł. Aldona Baliulienė, 2015). Promocji książki podczas XVII Targów Książki w Wilnie towarzyszyła dyskusja historyków i działaczy społecznych: Pranasa Morkusa, Rimantasa Miknyša i Ryszarda Maciejkianca. Wśród dość spolaryzowanych opinii recenzentów oraz czytelników utworów Mackiewicza wyłoniły się dwa nurty: aprobatywny, podkreślający dokumentarne znaczenie beletrystyki Polaka (Antonowicz, 2016: 20), oraz wyznaczający pozycję „pośrodku”, zagospodarowującą teren interferencji lokalnych

tożsamości¹. 6 marca 2024 roku odbyła się debata połączona z prezentacją książki *Wilnianie, świadkowie Katynia, emigranci. Stanisław Swianiewicz i Józef Mackiewicz*. W spotkaniu udział wzięli współautorzy zbioru: Ilona Lewandowska, Rafał Michliński, Andrzej Puksztó, Janina Snarska, Halina Turkiewicz i Leonardas Vilkas. Litewski czytelnik może już też poznać *Dla honoru organizacji* Sergiusza Piaseckiego (*Organizacijos garbei*, przeł. Kazys Uscila, 2021) i dotąd nietłumaczone powieści Tadeusza Konwickiego *Rojsty* i *Bohiń* (*Raistai*, 2020; *Baina*, 2021 w przekładzie Vidasa Morkūnasa).

Na język litewski ostatnio po raz pierwszy przełożono *Bajki robotów* Stanisława Lema (*Robotų pasakos*, przeł. Viktoras Tamošiūnas, 2021). Promocji publikacji towarzyszyły dyskusje tematyczne, warsztaty twórcze i wystawa „Bajki robotów” w Szyłokarczmie (Šilutė), Możejkach (Mažeikiai) i innych miastach Litwy (2022), gdzie młody artysta Mykolas Šimkevičius zaprezentował instalacje inspirowane futurystycznymi wizjami polskiego pisarza.

„Z cienia”

W 2023 roku staraniem Instytutu Polskiego w Wilnie, Instytutu Książki, Litewskiego Instytutu Literatury i Folkloru, Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Wileńskiego, Litewskiego Związku Tłumaczy Literackich oraz Związku Literatów Litwy przygotowano wystawę portretów 13 najbardziej zasłużonych tłumaczek i tłumaczy polskiej literatury na język litewski. W materiałach ekspozycji, prezentowanej w różnych placówkach kultury w całym kraju, przedstawiono dorobek translatorski: Ireny

¹ „Nie sądzę, że dzieła Mackiewicza należy uznać za przekłady na tej samej zasadzie jak wydane po litewsku skandynawskie detektywy. Przypisanie takich tekstów »obcemu« dyskursowi oznaczałoby odrzucenie części własnej tożsamości i popełnienie podobnego błędu, który pisarz próbuje dekonstruować” (Ambrazaitė, 2016: 92, tłum. własne).

Aleksaitė, Eugenijusa Ališanki, Vytasa Dekšnysa, Almisa Grybauskasa, Vyturysa Jarutisa, Birutė Jonuškaitė, Reginy Koženiauskienė, Mindaugasa Kvietkauskasa, Vidasa Morkūnasa, Kornelijusa Platelisa, Rimvydasa Strielkūnasa, Kazysa Uscily i Tomasa Venclovy. Warto podkreślić, że tłumacze z tego grona regularnie biorą udział w polsko-litewskich warsztatach translatorskich (Wilno, Warszawa, Sejmik Literacki w Krasno-grudzie). Ponadto w latach 2014–2024 na Litwie kilkakrotnie odbyły się konkursy promujące działalność na polu przekładów, m.in. „Jaskółki przekładu”. W ramach ostatniej edycji wiosną 2024 roku zaproponowano wykonanie próbnego tłumaczenia fragmentu powieści Mariusza Czubaja *Piąty Beatles*.

W gronie tłumaczy polskojęzycznej beletrystyki ważne miejsce zajmuje działalność Ireny Aleksaitė. W jej dorobku znajdują się przekłady prozy Marii Rodziewiczówny, Józefa Ignacego Kraszewskiego, Tadeusza Dołęgi-Mostowicza i Doroty Terakowskiej, choć za najważniejsze uznać należy przekłady dzieł Witolda Gombrowicza: *Ferdydurke* (*Ferdydurkė*, 2004); *Transatlantyk* (*Transatlantas*, 2009); *Opętani* (*Apsėstieji*, 2012); *Dziennik* (*Dienoraštis*, t. 3, wyd. 2, 2019). Wspomnienia pisarza opublikowane pod tytułem *Lenkiški prisiminimai* (2017) otrzymały nagrodę portalu 15min jako najlepsza książkowa publikacja niebędąca literaturą piękną (2017). Tłumaczka jest laureatką kilku prestiżowych nagród: Nagrody św. Hieronima, za znakomite stylistycznie przekłady dzieł Gombrowicza (2012), Krzesła Tłumacza Roku (Nagroda Litewskiego PEN Clubu), „za adekwatnie i żywo” przełożone wspomnienia Gombrowicza (2018), i Nagrody im. Algisa Kalėdy (2024). Wśród najnowszych tłumaczeń Aleksaitė pojawiła się powieść Szczepana Twardocha *Chołód* (*Cholodas*, 2024). Efekt zainteresowania się twórczością Gombrowicza w przypadku Aleksaitė okazał się długofalowy i kulturotwórczy – w 2007 roku w Państwowym Teatrze Młodzieżowym wystawiono dobrze oceniony przez publiczność dramat *Iwona, księżniczka Burgunda* (*Ivona, Burgundo kunigaikštytė*, reż. Jonas Vaitkus). Spektakl powtórzono w 2020 roku w kształcie realizacji unowocześnionej, wzbo-gaconej o kontekst popkultury, aluzji do bieżącej polityki i kondycji

społeczeństwa na Litwie. Obecnie także *Ślub* i *Operetka* są w zasobach sztuk dostępnych do wystawienia na scenach litewskich (2007, 2021).

Z kolei Kazys Uscila specjalizuje się w przekładach literatury polskiej z XIX i początku XX wieku, prac historycznych i naukowych, reportaży i przewodników, traktując swoje zamięlowanie do historii jako misję tłumacza (Uscila, 2015). Czytelnicy zawdzięczają mu możliwość poznania licznych utworów Kraszewskiego odwołujących się do dziejów WKL bądź wileńskich wątków biografii pisarza: *Ostatnia z książąt sluckich (Paskutinė iš Slucko kunigaikščių)*, 2016); wspomnienia wileńskie jako *Vilnius per amžius* (2017); *Wilno od początków jego do roku 1750 (Vilnius nuo jo pradžios iki 1750, t. 2, wspólnie z Antanasem Vitkauskasem, 2017); Litwa: starożytne dzieje, ustawy, język, wiara, obyczaje, pieśni, przysłowia, podania itd. (Lietuva: senovės istorija, teisė, kalba, tikėjimas, papročiai, dainos, priežodžiai, padavimai ir t.t., 2022); Historia o bladej dziewczynie spod Ostrej Bramy (Išblyškusios Aušros vartų mergaitės istorija, 2024). Natomiast z literatury ubiegłego stulecia i najnowszej w dorobku Uscily są utwory zróżnicowane pod względem rodzajowym i gatunkowym: Ryszarda Kapuścińskiego *Podróże z Herodotem (Kelionės su Herodotu, 2009); wspomniane wyżej Powroty do Litwy Czesława Miłosza i Tomasa Venclovy (Grįžimai Lietuvon, 2014); Marii Nurowskiej Drzwi do piekła (Duryš į pragarą, 2014); korespondencja Jerzego Giedroycia i Czesława Miłosza *Laiškai 1964–1972 (2014) i Laiškai 1973–2000 (2017); Anny Piwkowskiej *Franciszka (Frančeska, 2016); Agnieszki Stelmazyk *Tajemnica klejnotu Nefertiti (Nefertitės lobio paslaptis, 2017); Czesława Miłosza i Krzysztofa Czyżewskiego *Traktat teologiczny. Inna wierność (Teologinis traktatas, Kitokia Miłoszo ištikimybė, przeł. Kazys Uscila, Almis Grybauskas, 2017); Wiesława Myśliwskiego *Ucho igielne (Adatos gąsa, 2020); Miłosza *Zaczynając od moich ulic (Pradedant nuo mano gatvių, 2022). Przekład *Ucha igielnego* zdobył tytuł Przekładu Roku 2020 na Litwie w gronie dzieł „Współczesna literatura piękna”. Spośród najnowszych prac tłumacza wymienić należy translacje fantasy Andrzeja Sapkowskiego *Narrenturm (Kvailių bokštas, 2023) i Boży bojownicy (Dievo kariai, 2024).*********

Pochodząca z Sejneńszczyzny Birutė Jonuškaitė, litewska poetka i tłumaczka, przybliżyła swoim rodakom następujące utwory: Magdaleny Tulli *Włoskie szpilki* (*Itališkos špilkos*, 2014); romans Feliksa Bernatowicza *Pojata. Córka Lezdejki albo Litwini w XIV wieku* (*Pajauta, Lizdeikos dukra arba lietuviai XIV amžiuje*, 2016); sztuki Marty Guśniowskiej *Pod-Grzybek* (*Po grybu*, 2016) i *Ony* (2016); Janusza Korczaka *Prawo dziecka do szacunku* (*Vaiko teisė į pagarbą*, 2016) i *Jak kochać dziecko. Dziecko w rodzinie* (*Kaip mylėti vaiką. Vaikas šeimoje*, 2018); Marii Duszki *Wolność chmur* (*Debesų laisvė*, 2016); Grzegorza Kasdepke *A ja nie chcę być księżniczką* (*Aš nenoriu būti princesė*, 2017); Hanny Krall *Król kier znów na wylocie* (*Širdžių karalius vėl suka arklus*, 2017); Renaty Piątkowskiej *Która to Malala?* (*Kuri iš Jūsų Malala?*, 2018); Anny Czerwińskiej-Rydel *Co tu jest grane* (*Muzika smaližiams*, 2020); Madlenny Szeligi *Horror* (*Siaubas*, 2020); Anny Marii Golawskiej *artimi daiktai* (*bliskie przedmioty*, 2021); Barbary Gawryluk *Tutu. Opowieść o śwince, która marzyła o rajskiej wyspie* (*Tutu. Kiaulytės, svajojusios apie rojus salą, istorija*, 2021). Tłumaczka jest autorką dwóch przekładów dzieł Olgi Tokarczuk: *Zagubiona dusza* (*Pamesta siela*, 2020) i *Pan Wyrzasty* (*Ponas Išraiškingasis*, 2024).

Z kolei tłumacz Vytas Dekšnys zasłynął na Litwie jako popularyzator twórczości Doroty Masłowskiej, polskiej eseistyki i gatunków dziennikarskich. Wśród jego dokonań translatorskich ostatniej dekady wymienić należy przekład na język litewski biografii Miłosza pióra Andrzeja Franaszka (2015).

Vyturys Jarutis posiada bardzo bogaty dorobek translatorski z języka polskiego, obejmujący prozę, poezję, eseje, dramaty i dialogi kinowe. Jest to czołowy tłumacz prozy Tokarczuk: *Bieguni* (*Bėgūnai*, 2019); *Dom dzienny, dom nocny* (*Dienos namai, nakties namai*, 2020); *Prowadź swój pług przez kości umarłych* (*Varyk savo arklą per mirusiųjų kaulus*, 2020, 2 wyd. – 2024); *Czuły narrator* (*Jautrusis pasakotojas*, przekł. zespołu, 2021); *Prawiek i inne czasy* (*Praamžiai ir kiti laikai*, 2021); *Księgi Jakubowe* (*Jokūbo knygos*, 2022); *Empuzjon* (*Empūšijas*, 2023). Dokonał również przekładu wybranych wierszy i esejów Miłosza i Myśliwskiego

pt. *Akiratis* (2016) oraz dzienników Aleksandra Szklennika: *Dienoraštis 1915–1918 m. II k.* (2018) i *Dienoraštis 1915–1918 m. III k.* (2020), a także współczesnych sztuk, m.in. Joanny Bednarczyk *Republika* (*Respublika*, reż. Łukasz Twarkowski, wyst. 2020 w Litewskim Teatrze Narodowym) i Agaty Dudy-Gracz *Między nogami Leny, czyli „Zaśnięcie Najświętszej Marii Panny” według Caravaggia* (*Tarp Lenos koju, arba „Švč. Mergelės Marijos mirtis” pagal Mikelandželą Karavadžą*, wyst. w Kłajpedzkim Teatrze Dramatycznym, 2021). W 2024 roku Jarutis otrzymał prestiżową nagrodę za przekłady dzieł polskiej literatury pięknej, w szczególności za wierność duchowi zróżnicowanych stylistycznie tekstów.

Osobno należy się przyjrzeć zjawisku przekładów literatury pięknej powstałej w języku polskim dla najmłodszych. Z analizy dostępnych danych statystycznych wynika, że w przypadku tłumaczeń dedykowanych dzieciom i młodzieży widoczne są spore wahania w zakresie liczby i wysokości nakładów: w 2020 roku ukazało się 10 przekładów (22,5 tys. egz.), w 2021 – 4 (6,2 tys. egz.), w 2022 – 22 (26,7 tys. egz.), w 2023 – 5 (8 tys. egz.) (Markevičienė, Tamulygienė, opr., 2024: 29). Wśród najnowszych pozycji dla młodszych czytelników znalazły się m.in.: Grzegorza Kasdepke *Poradnik hodowcy aniołów* (*Kaip auginti Angelus*, przeł. Kazys Uscila, 2020); Justyny Bednarek *Niesamowite przygody dziesięciu skarpetek (czterech prawych i sześciu lewych)* (*Nepaprasti dešimties (keturių dešiniųjų ir šešių kairiųjų) kojinių nuotykių*, przeł. Irena Ramoškaitė, 2022); Agaty Loth-Ignaciuk i Bartłomieja Ignaciuka *Marek Kamiński. Jak zdobyć bieguny ziemi... w rok* (*Marekas Kaminskas. Kaip per metus pasiekti... Žemės ašigalius*, przeł. Birutė Jonuškaitė, 2023). W 2023 roku Nagrodę im. Eugeniji Stravinskienė za najważniejszy i najbardziej artystyczny przekład dla dzieci przyznano Vytasowi Dekšnysowi za tłumaczenie książki Tiny Oziewicz *Co robią uczucia?* (*Ką veikia jausmai?*, 2022). Do najciekawszych projektów promujących polską beletrystykę dla najmłodszych należały wykłady i wernisaż polskiej książki obrazkowej Małgorzaty Cackowskiej i Anity Wincencjus-Patyny *Look! Polish Picture-book!*, zawierającej rys historyczny polskich

ilustracji (Wilno 2016), a także warsztaty „Muzyczny tort” na podstawie książki *Co tu jest grane*, które prowadziła malarka Katarzyna Bogucka (Targi Książki, Wilno 2024).

Strategie popularyzacji polskiej beletrystyki

W przypadku popularyzacji literatury polskiej wśród naszych sąsiadów stosowane są zróżnicowane, niekiedy dość pomysłowe strategie rozpowszechniania, dostosowane do potrzeb oraz kompetencji odbiorców. Często wydarzenia kulturalne odbywają się w formie dwujęzycznej; w gronie organizatorów zwykle znajdują się: wydawcy, Instytut Polski w Wilnie, Muzeum Adama Mickiewicza przy Uniwersytecie Wileńskim w Wilnie i Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie, Centrum Polonistyczne Uniwersytetu Wileńskiego, instytucje kultury (muzea, instytuty). Lata jubileuszowe i obchody przypominające patronów poszczególnych lat są skutecznym narzędziem zainteresowania czytelników spuścizną twórców. Przykładowo: rok 2024, ogłoszony w Polsce rokiem Marka Hłaski, zaowocował ukazaniem się na łamach „Metai” dwóch dotąd nieznanym litewskiemu odbiorcy opowiadań w tłumaczeniu Rimvydasas Strielkūnasa.

Do najczęstszych form promowania literatury polskiej na Litwie należą: spotkania poświęcone prezentacji nowości (organizowane przez wydawców, Instytut Polski, „Targi Książki” w Wilnie); wystawy tematyczne i wykłady (organizowane m.in. przez Centrum Polonistyczne Uniwersytetu Wileńskiego); prelekcje „Środy Literackie” (Muzeum Adama Mickiewicza przy Uniwersytecie Wileńskim); akcje Narodowego Czytania; festiwale poetyckie („Maj nad Wilią”, „Wiosna Poezji” – podczas ubiegłorocznego festiwalu odbyły się spotkania „Duetai+” z udziałem poetki Anny Piwkowskiej i tłumaczki Birutė Jonuškaitė). Ponadto regularnie odbywają się konferencje i seminaria naukowe w ramach współpracy Uniwersytetu Wileńskiego oraz Akademii Oświaty Uniwersytetu

Witolda Wielkiego w Kownie z uczelniami w Polsce. Wśród najnowszych wydarzeń tej rangi wymienić należy międzynarodową konferencję naukową na temat roli literatury najnowszej w kształtowaniu wzajemnego obrazu Litwinów i Polaków (Wilno 2024). Znaczącym wsparciem w zakresie popularyzacji bywają wystawy: międzynarodowa wystawa poświęcona Mickiewiczowi (Wilno 2018) czy wystawa ilustracji do *Ballad i romansów* Mickiewicza (2022). Dodatkowo Instytut Polski we współpracy z TVP Wilno rozpoczął realizację krótkich audycji, w których czytelnicy mieli opowiedzieć, jakie książki z Polski lub o Polsce były dla nich „najsmaczniejszymi kąskami, ucztami dla podniebienia, egzotycznymi frykasami albo treściwymi posiłkami dającymi energię do działania” (2022–2024). Zainteresowaniem cieszą się także: projekty związane z literacką geopoetyką, takie jak wycieczki śladami polskich pisarzy po Wilnie i okolicach, pikniki z literaturą w tle, spektakle w oryginalnej scenerii (np. *Dziady*, cz. I, III, IV – grane przez zespół Teatru Wierszalin w październiku 2022 roku na terenie klasztoru franciszkanów) czy projekty literacko-muzyczne (24 września 2021 roku z okazji Roku Norwida i Roku Baczyńskiego Instytut Polski zaprosił na rockowo-poetycki koncert zespołu Morrison Tres).

Pogłębieniu wiedzy na temat literatury polskiej służą także ekranizacje poszczególnych utworów. Przedwojenny film *Pan Tadeusz* (1928) regularnie powraca na Litwę – jeden z pokazów miał miejsce w ramach obchodów Roku Romantyzmu w 2022 roku. Równie często można zobaczyć *Pana Tadeusza* z 1999 roku (reż. Andrzej Wajda); w listopadzie ubiegłego roku towarzyszył on wystawie, która prezentowała dzieje wybitnych wojowników i władców Rzeczypospolitej Obojga Narodów (Wilno). Ponadto w 2015 roku w ramach Festiwalu Polskiego Kina w Wilnie zorganizowano retrospektywny przegląd filmów na motywach prozy Konwickiego (*Kronika wypadków miłosnych, Dolina Issy, Lawa, Salto*); rok później powstała polsko-litewska produkcja *Litewskie drogi „Potopu”* (reż. Tadeusz Bystram, 2016). W 2023 roku widzowie mogli obejrzeć serial *Dewajtis* (reż. Filip Zylber), wyświetlany w kinach i na antenie TVP Wilno. W 2024 roku na Litwie miały miejsce dwie premiery

ekranizacji dzieł polskiej prozy: *Chłopi*, na motywach powieści Władysława Stanisława Reymonta (reż. DK Welchman [Dorota Kobiela], Hugh Welchman, 2023) oraz *O psie, który jeździł koleją* (reż. Magdalena Niec, 2023).

Sztuka komemoratywna

W 2016 roku w Wilnie odsłonięto pierwszy na świecie architektoniczny pomnik Czesława Miłosza – schody prowadzące na ulicę Bakszta (rzeźb. Jonas Gencevičius, arch. Taurus Budzys) z wrytymi na stopniach wersami z *Wyznania* w językach polskim i litewskim. Z kolei w ramach Roku Henryka Sienkiewicza miłośnicy twórczości pisarza z Polski i Litwy upamiętnili go w Wodoktach i Bystrampolu (przygotowano tablicę pamiątkową i zawieszono dzwon ku czci noblisty). Natomiast w roku 2017 w Wilnie po latach starań udało się odsłonić tablicę poświęconą braciom Mackiewiczom przy ul. Vitebsko (w 2023 roku – Józefowi Mackiewiczowi przy ul. Literatų), a także pamiątkowy głaz w Czarnym Borze. W 2023 roku staraniem Muzeum Wilna i Instytutu Polskiego zaaranżowano piknik „Adieu, Adamie”, żegnając tym samym replikę pomnika wieszczą projektu Zbigniewa Pronaszki (powędrowała do Krakowa na wystawę „Wilno, Vilnius, Vilne 1918–1948: One City – Many Stories”). Popularyzacji wiedzy na temat literackiej geopoezji Litwy służą także publikacje popularnonaukowe: Alwidy A. Bajor, *Szlakiem bohaterów „Potopu” H. Sienkiewicza* (2016); Tomasa Venclovy *Vilniaus vardai* (2 wyd., 2017); Alicji Dżisiewicz *Trochę Wilna z Mickiewiczem w tle* (2019).

Podsumowując – w latach 2014–2024 zbiorowemu wysiłkowi tłumaczy zawdzięczamy przybliżenie litewskim czytelnikom twórczości pisarzy dotąd nieznanych, jak Gombrowicz, Witkacy i Kapuściński, a także najnowszych, jak Piwkowska czy Fiedorczyk. Przekłady dzieł kanonu (romantyków, Miłosza) miały wpływ na utrwalenie ich pozycji

w podręcznikach szkolnych i syntezach akademickich, gdzie lokowane są w obszarze wspólnego polsko-litewskiego dziedzictwa kulturowego. Pozycje polskiej beletrystyki publikują wydawnictwa zarówno renomowane i znane (Wydawnictwo Związku Pisarzy Litwy, Vaga, Apostrofa, Mintis, Odilė, Briedis), jak i mniejsze, specjalizujące się w popularyzacji literatury dziecięcej. Funkcje (cele) translacji są różnorokie: poznawcza, estetyczna, a także popularyzacja mniej znanego kanonu, z wyraźną dominacją utworów powstałych na przestrzeni ostatnich dwóch wieków. Wspomnienia ziemian, dzieła budzące kontrowersje (*casus* Mackiewicza) prowokują nierzadko do dyskusji toczących się na łamach lokalnych mediów, stymulując tym samym rozwój badań literaturoznawczych i studiów nad przekładem. Coraz częściej (pomimo wciąż istniejących niekonsekwencji) pojawia się dążenie do osvajania czytelników nad Wilią i Niemnem z oryginalnym zapisem personaliów polskich twórców (Adomas Mickievičius – Adamas Mickiewiczus).

W przyszłości w promowaniu przekładów beletrystyki polskiej wskazane jest zintensyfikowanie działań wykraczających poza główne ośrodki kultury, jakimi są Wilno i Kowno. Problemem do rozwiązania pozostaje na pewno zachowanie ciągłości tradycji translatorskiej (najbardziej doświadczeni i najwyżej cenieni pod względem warsztatu tłumacze muszą zadbać o następców). Wciąż aktualnymi wyzwaniem są: finansowanie przekładów dzieł literatury polskiej, wypracowanie metod radzenia sobie ze spadkiem liczby nakładów oraz pozyskiwanie czytelników.

Literatura

Ambrazaitė A., 2016, *Józef Mackiewicz: Rašau tiesą arba nerašau nieko*, „Kultūros Barai”, Nr. 5, s. 91–93.

Antonowicz M., 2016, *Nepatogus Józefo Mackiewicziaus liudijimas šiandienos Lietuvai*, „Naujasis židinys-Aidai”, Nr. 1, s. 20–23.

Dalecka T., 2019, *Obecność literatury polskiej na litewskiej scenie teatralnej w ostatnich dziesięcioleciach*, w: *Literatura polska w świecie*, t. 7, *Recepcja i adaptacja – mecenaty*

- i migracje. Prace ofiarowane Profesorowi Romualdowi Cudakowi*, Wydawnictwo Gnome, Katowice, s. 68–77.
- Lietuvos leidėjų asociacija, 2017, *Knygų leidybos sektoriaus vystymas Lietuvoje. Apžvalga*, http://www.kulturostyrimai.lt/wp-content/uploads/2017/08/Knygu_leidybos_sektoriaus_vystymasis_Lietuvoje_apzvalga.pdf [dostęp: 10.10.2024].
- Markevičienė R., Tamulyrienė L., opr., 2024, *Lietuvos leidybos statistika 2023*, Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka, Vilnius.
- Uscila K., 2015, *Vertimo kryžiažodžiai ir vertėjo misija*, „Lietuvos Žinios“, 13.05.2015, s. 12.
- Witkacy pjesė „Batsiuviai“ skverbiasi į sceną: kas nulems premjeros datą ir formą?*, 2020, „Kauno diena“, 18.11.2020, <https://kauno.diena.lt/naujienos/kaunas/menas-ir-pramogos/witkacy-pjese-batsiuviai-skverbiasi-i-scena-kas-nulems-premjeros-data-ir-forma-996828> [dostęp: 15.09.2024].
- Žukienė R., 2018, *Realistas ir avangardistas. Menininkai Witkiewicziai parodoje „Angelas ir sūnus“ Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje*, „7 meno dienos“, nr 36 (1273), s. 8.

Netografia

<https://instytutpolski.pl/vilnius/pl> [dostęp: 12.01.2025].

INESA SZULSKA – PhD, professor at the University of Warsaw, Faculty of Polish Studies, Chair of General Linguistics, Sign Language and Baltic Studies, University of Warsaw, Poland / dr. hab., prof. UW, Wydział Polonistyki, Katedra Językoznawstwa Ogólnego, Migowego i Bałtystyki, Uniwersytet Warszawski, Polska.

Literary scholar, translator of Lithuanian. Areas of academic interest: comparative studies of Polish-Lithuanian literary and cultural relations (19th–early 20th century); her findings have been published in dozens of anthologies and academic journals in Poland and Lithuania. Winner of the Prime Minister of Poland Award for her doctoral dissertation *Litwa Józefa Ignacego Kraszewskiego* [Lithuania of Józef Ignacy Kraszewski] (2010, published in 2011). Member

of the Editorial Board of "Prace Bałtystyczne" and the journal "Literatūra" (Vilnius University), as well as a member of the Lithuanian Comparative Literature Association (Lietuvos lyginamosios literatūros asociacija).

Literaturoznawczyni, tłumaczka języka litewskiego. Obszar zainteresowań naukowych: badania komparatystyczne polsko-litewskich związków literackich i kulturalnych (XIX – początek XX wieku); ich wyniki prezentowane były w kilkudziesięciu tomach zbiorowych i czasopismach naukowych w Polsce i na Litwie. Laureatka Nagrody Prezesa Rady Ministrów RP za rozprawę doktorską *Litwa Józefa Ignacego Kraszewskiego* (2010, wyd. os. 2011). Członkini Rady Redakcyjnej „Prac Bałtystycznych” i czasopisma „Literatūra” (Uniwersytet Wileński), a także członkini Litewskiego Towarzystwa Literatury Porównawczej (Lietuvos lyginamosios literatūros asociacija).

E-mail: iszulska@uw.edu.pl